SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMIDA INSON HUQUQLARI VA ERKINLIKLARINING TA'MINLANISHI

Ikromova Sevinch Iskandar qizi Toshkent Davlat Tibbiyot universiteti talabasi, Toshkent-2026

ikromovasevinch533@gmail.com

Ibodova Niginabonu Shavqiddin qizi Toshkent Davlat Tibbiyot universiteti talabasi, Toshkent-2026

Ro'ziyev Navro'z Toshkent Davlat Tibbiyot universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada sog'liqni saqlash tizimida inson huquqlari va erkinliklarining ta'minlanishi tahlil qilindi. Sog'liqni saqlash sohasida bemorlarning teng huquqli tibbiy xizmatlardan foydalanishi, davolanish jarayonida ongli rozilik berish, tibbiy maxfiylikni saqlash va diskriminatsiyaning oldini olish kabi muhim masalalar o'rganildi. Shuningdek, ushbu huquqlarning xalqaro va milliy huquqiy asoslari hamda ularni amaliyotda qo'llash mexanizmlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari sog'liqni saqlash tizimida inson huquqlarini yanada mustahkamlash zarurligini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: Sog'liqni saqlash tizimi, inson huquqlari, bemor huquqlari, tibbiy xizmat, tenglik, tibbiy maxfiylik, ongli rozilik, diskriminatsiya, bioetika, tibbiy etika, xalqaro huquq, milliy qonunchilik.

Аннотация: В данной статье анализируется обеспечение прав и свобод человека в системе здравоохранения. Рассматриваются вопросы равного доступа пациентов к медицинским услугам, информированного согласия на

лечение, соблюдения медицинской конфиденциальности и предотвращения дискриминации. Также изучаются международные и национальные правовые основы данных прав и механизмы их практической реализации. Результаты исследования показывают необходимость дальнейшего укрепления прав человека в системе здравоохранения.

Ключевые слова: Система здравоохранения, права человека, права пациента, медицинские услуги, равенство, медицинская конфиденциальность, информированное согласие, дискриминация, биоэтика, медицинская этика, международное право, национальное законодательство.

Abstract: This article analyzes the protection of human rights and freedoms in the healthcare system. It examines patients' equal access to medical services, informed consent to treatment, medical confidentiality, and prevention of discrimination. The study also explores international and national legal frameworks and mechanisms for their practical implementation. The results indicate the need to further strengthen human rights protection in the healthcare system.

Keywords: Healthcare system, human rights, patient rights, medical services, equality, medical confidentiality, informed consent, discrimination, bioethics, medical ethics, international law, national legislation.

Kirish

Sog‘liqni saqlash tizimida inson huquqlari va erkinliklarining ta’minlanishi zamonaviy tibbiyot va ijtimoiy siyosatning eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Har bir inson sifatli tibbiy xizmatdan foydalanish, o‘z sog‘lig‘i haqida to‘liq ma’lumot olish hamda davolanish jarayonida erkin va ongli qaror qabul qilish huquqiga ega. Ushbu huquqlar xalqaro hujjatlar va milliy qonunchilik bilan kafolatlangan bo‘lib, ularning amaliyotda ta’minlanishi sog‘liqni saqlash tizimining samaradorligini belgilaydi [2,5,1].

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, dunyo aholisining qariyb 30–40 foizi hali ham zarur tibbiy xizmatlardan to‘liq foydalana olmaydi, bu esa sog‘liqni saqlash tizimida tenglik muammosi dolzarbligini ko‘rsatadi [4,9]. Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa aholining katta qismi tibbiy xizmat xarajatlari sababli moliyaviy qiyinchiliklarga duch keladi, bu holat ijtimoiy adolat tamoyillariga salbiy ta’sir ko‘rsatadi [7,13].

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda sog‘liqni saqlash tizimini isloh qilish, elektron tibbiyot tizimini joriy etish va bemor huquqlarini mustahkamlash bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, birlamchi tibbiy xizmatlardan foydalanish darajasi oshgan bo‘lsa-da, hududlar o‘rtasida tibbiy xizmat sifati va imkoniyatlarida farqlar hali ham saqlanib qolmoqda [6,8].

Materiallar va metodlar

Ushbu tadqiqot sog‘liqni saqlash tizimida inson huquqlari va erkinliklarining ta’minlanishini har tomonlama o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, unda nazariy, huquqiy va amaliy yondashuvlar kompleks tarzda qo‘llanildi. Tadqiqot materiallari sifatida xalqaro huquqiy hujjatlar, jumladan inson huquqlari bo‘yicha umumjahon deklaratsiyasi, Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) tavsiyalari, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi sog‘liqni saqlash tizimiga oid qonunlar va me’yoriy hujjatlar, ilmiy maqolalar hamda rasmiy statistik ma’lumotlar o‘rganildi [2,5,1,4].

Metodik jihatdan tadqiqotda normativ-huquqiy tahlil, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv hamda statistik tahlil usullaridan foydalanildi. Normativ-huquqiy tahlil orqali sog‘liqni saqlash tizimida inson huquqlarini tartibga soluvchi milliy va xalqaro hujjatlar mazmuni o‘rganildi. Qiyosiy tahlil yordamida esa rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar sog‘liqni saqlash tizimlarida bemor huquqlarini ta’minlash tajribasi solishtirildi va ularning o‘ziga xos jihatlari aniqlanildi [3,7,9].

Tizimli yondashuv asosida sog‘liqni saqlash tizimining tarkibiy elementlari, jumladan bemor huquqlari, tibbiy xizmat sifati, tenglik prinsipi, axborotga ega bo‘lish huquqi va tibbiy maxfiylik o‘zaro bog‘liq tizim sifatida tahlil qilindi. Statistik tahlil jarayonida esa aholining tibbiy xizmatlardan foydalanish darajasi, hududlar o‘rtasidagi farqlar va sog‘liqni saqlash xizmatlarining qamrovi bo‘yicha ma’lumotlar o‘rganildi [6,15,10].

Shuningdek, tadqiqot jarayonida Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti hisobotlari, O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi ma’lumotlari hamda so‘nggi yillardagi ilmiy tadqiqot natijalari asosiy manba sifatida foydalanildi. Ushbu materiallar va metodlar tadqiqotning ilmiy asoslanganligini, ishonchliligini hamda xulosalarning amaliy ahamiyatini ta’minlashga xizmat qildi [13,2,24,5,7].

Natijalar

Tadqiqot natijalari sog‘liqni saqlash tizimida inson huquqlari va erkinliklarini ta’minlash borasida bir qator muhim jihatlarni aniqladi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, bemorlarning tibbiy xizmatlardan foydalanish huquqi qonunchilikda kafolatlangan bo‘lsa-da, amaliyotda ayrim hududlarda xizmat sifati va imkoniyatlar teng emas. Ayniqsa, axborotga ega bo‘lish huquqi va tibbiy xizmatlarda ongli rozilik olish jarayonida farqlar kuzatiladi [2,16,18].

Statistik ma’lumotlar asosida sog‘liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish darajasi hududlar kesimida quyidagicha farqlanishi aniqlandi:

1-jadval. Aholining tibbiy xizmatlardan foydalanish ko‘rsatkichlari (taxminiy tahlil)

Hududlar	**Birlamchi tibbiy xizmatga murojaat (%)**	**Ixtisoslashgan xizmatdan foydalanish (%)**	**Tibbiy xizmatdan qoniqish darajasi (%)**
Shahar	78	65	72

hududlari			
Qishloq hududlari	61	48	55
Tog‘li hududlar	52	39	47

Natijalardan ko‘rinadiki, shahar hududlarida tibbiy xizmatlardan foydalanish va qoniqish darajasi yuqori bo‘lsa, qishloq va tog‘li hududlarda bu ko‘rsatkichlar nisbatan pastroq ekanligi aniqlandi. Bu esa sog‘liqni saqlash tizimida hududiy tengsizlik mavjudligini ko‘rsatadi [4,7].

Shuningdek, bemor huquqlarini ta’minlash jarayonida tibbiy maxfiylikka rioya qilish darajasi o‘rtacha holatda ekanligi, biroq ayrim holatlarda axborot yetishmovchiligi sababli bemorlarning to‘liq xabardor bo‘lmasligi kuzatiladi [3,5]. Umuman olganda, tadqiqot natijalari sog‘liqni saqlash tizimida inson huquqlarini yanada kuchaytirish, xizmat sifatini oshirish va hududlar o‘rtasidagi tafovutlarni kamaytirish zarurligini ko‘rsatadi [1,9,10].

Muhokama

Sog‘liqni saqlash tizimida inson huquqlarini ta’minlash nafaqat tibbiy xizmat sifati bilan, balki huquqiy asoslar va ijtimoiy adolat tamoyillari bilan ham bevosita bog‘liq murakkab jarayon hisoblanadi. Bemorning axborot olish huquqi, ya’ni o‘z kasalligi, davolash usullari va ehtimoliy oqibatlar haqida to‘liq va tushunarli ma’lumotga ega bo‘lishi, zamonaviy tibbiyotning asosiy tamoyillaridan biridir. Shuningdek, tibbiy sirning saqlanishi va bemorning shaxsiy ma’lumotlari maxfiyligini ta’minlash sog‘liqni saqlash tizimiga bo‘lgan ishonchni mustahkamlashda muhim o‘rin tutadi. Biroq amaliyotda ushbu huquqlarning to‘liq va bir xil darajada ta’minlanishi har doim ham kuzatilmaydi, bunga tizimdagi tashkiliy kamchiliklar, xodimlar malakasi va huquqiy madaniyat darajasi ham ta’sir ko‘rsatadi. [15,22]

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, raqamli sog‘liqni saqlash tizimlarining joriy etilishi bemor huquqlarini yanada samarali himoya qilishga yordam beradi. Elektron tibbiy kartalar orqali bemor ma’lumotlarini markazlashgan holda saqlash, shifokorlar o‘rtasida axborot almashinuvini tezlashtirish va diagnostika hamda davolash jarayonlarida xatoliklarni kamaytirish imkoniyati yaratiladi. Shu bilan birga, bemorlar o‘z tibbiy ma’lumotlariga nisbatan ko‘proq nazoratga ega bo‘lishadi. Biroq raqamlashtirish jarayonida axborot xavfsizligi, kiberhujumlardan himoya va shaxsiy ma’lumotlarning sizib chiqmasligi kabi muammolar ham dolzarb bo‘lib qolmoqda. Shu sababli, texnologik rivojlanish bilan bir qatorda kuchli huquqiy va texnik himoya mexanizmlarini yaratish zarur hisoblanadi. [7,18]

O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda sog‘liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilishga katta e’tibor qaratilmoqda. Bunda raqamli tibbiyot tizimlarini joriy etish, elektron tibbiy hujjatlar aylanishini kengaytirish hamda tibbiy xizmatlar sifatini oshirish asosiy yo‘nalishlardan biri sifatida belgilanmoqda. Shu bilan birga, bemor huquqlarini huquqiy jihatdan mustahkamlash, tibbiyot muassasalarida shaffoflikni oshirish va shifokor-bemor o‘rtasidagi kommunikatsiyani yaxshilash bo‘yicha ham muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq amaliyotda ushbu islohotlarning to‘liq samaradorligini ta’minlash uchun aholining huquqiy xabardorligini oshirish, tibbiyot xodimlarining etik va huquqiy bilimlarini kuchaytirish ham muhim vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda. [19,20]

Xulosa

Sog‘liqni saqlash tizimida inson huquqlarini ta’minlash bugungi kunda global miqyosda dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bemorlarning axborot olish huquqi, tibbiy sirni saqlash va erkin tanlov huquqi sog‘liqni saqlash sifatini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi. Biroq amaliyotda ushbu huquqlarning to‘liq ta’minlanishi turli tashkiliy, huquqiy va texnik muammolar bilan cheklanib qolmoqda. [1,18]

Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni tasdiqlaydiki, raqamli sog‘liqni saqlash tizimlari, elektron tibbiy kartalar va sun’iy intellektga asoslangan monitoring tizimlari bemor huquqlarini himoya qilish va tibbiy xizmat sifatini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, bu jarayonda axborot xavfsizligi va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish eng muhim ustuvor yo‘nalishlardan biri bo‘lib qolmoqda. [17,24]

O‘zbekiston sog‘liqni saqlash tizimida ham so‘nggi yillarda raqamlashtirish jarayonlari, tibbiy xizmatlarni modernizatsiya qilish va bemor huquqlarini huquqiy jihatdan mustahkamlash bo‘yicha sezilarli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlar tibbiy xizmatlarning shaffofligini oshirish va aholining sog‘liqni saqlash tizimiga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. [11,24]

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. Constitution of WHO. Geneva, 1946.
2. United Nations. Universal Declaration of Human Rights. 1948.
3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent, 2023.
4. O‘zbekiston Respublikasi “Fuqarolar sog‘lig‘ini saqlash to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. WHO. Health and Human Rights Publication. Geneva, 2017.
6. United Nations Development Programme (UNDP). Human Rights Report. 2020.
7. Gostin, L. O. Global Health Law. Harvard University Press, 2014.
8. Beauchamp, T. L., Childress, J. F. Principles of Biomedical Ethics. 2019.
9. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi hujjatlari.
10. European Convention on Human Rights. 1950.
11. Daniels, N. Just Health: Meeting Health Needs Fairly. 2008.
12. WHO. Patients’ Rights Framework. 2015.
13. UNICEF. Health Equity Report. 2021.
14. OECD Health Statistics. 2022.

15.UNESCO. Bioethics and Human Rights Report. 2019.
16.WMA Declaration of Lisbon on Patient Rights.
17.European Commission. Digital Health Strategy. 2020.
18.OECD. Digital Health Transformation. 2021.
19.O‘zbekiston Respublikasi Prezident farmonlari (sog‘liqni saqlash sohasida).
20.WHO Country Cooperation Strategy: Uzbekistan.
21.Freedman, L. Health and Human Rights.
22.Annas, G. J. Health Rights and Global Justice.
23.World Bank. Health Sector Reform Reports.
24.WHO. Quality of Care Framework.
25.O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash tizimi islohotlari bo‘yicha hisobotlar.